

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

جهان پسا کرونا

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: حسن مجیدی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۲	مقدمه
۲	روش پژوهش
۳	طرح مسئله
۳	هدف و ضرورت
۳	سؤال اصلی
۳	انسان در وضعیت پسا کرونا
۶	سیاست در وضعیت پسا کرونا
۸	روابط بین المللی در وضعیت پسا کرونا
۱۱	اقتصاد پسا کرونا
۱۳	فرهنگ و اجتماع پسا کرونا
۱۵	نتیجه گیری

□ مقدمه

همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ (شیوع ویروس کرونا) جهان حاضر را بحران زده کرده است. کمتر رویدادی مانند کرونا؛ مناسبات فردی و اجتماعی و امنیت و معیشت و روابط بین‌المللی را در دهه‌های اخیر تا این حد تحت تاثیر قرار داده است. جهان پساکرونا بدون شک متفاوت از جهان کنونی خواهد بود. همه‌گیری ویروس کرونا پدیده‌ای نوین در عرصه جهانی است که می‌تواند پیامدهای زیادی در تدبیر امور در سطوح کلان، میانه و خرد داشته باشد. در سطح کلان این پدیده بر نظام جهانی و کنش و واکنش‌های دولت‌ها در عرصه سیاست خارجی در سطوح جهانی، بین‌المللی و منطقه‌ای تاثیرگذار خواهد بود. در سطح میانه این پدیده بدون شک نحوه حکمرانی دولت-ملت‌ها را در عرصه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نوع نگاه فرد را به جامعه، حکومت و جهان متاثر خواهد ساخت. در سطح خرد نیز کرونا اثرات ماندگاری خواهد داشت.

کرونا یک همه‌گیری جهانی (پاندمی) است و دارای اثراتی است که آن را از یک مسئله پزشکی، درمانی و بهداشتی خارج می‌کند و آن را به ابعاد بزرگ‌تر و بیشتری از زندگی افراد، اجتماع و دولت‌ها مرتبط می‌سازد. بحران کرونا به سبب ویژگی‌های مختص هویتی می‌تواند آثار و پیامدهای متفاوتی را در مسیر دگرگونی‌های تاریخی ایجاد کند. براساس این تفکر، جهان پذیرفته است که اثرات کرونا به قدری وسیع و همه‌گیر است که جهان بازگشت به دوران پیش از کرونا را قطعی نمی‌داند و شاید حتی آن را غیرممکن می‌داند. کرونا به عنوان یک دگرگون‌ساز جهان را در مسیری جدید قرار خواهد داد و همگان منتظر تماشای این عصر جدید خواهند بود. لذا باید به دگرگونی‌های پس از کرونا پرداخت؛ زیرا وقوع آنها تاحدی قطعی شده است. نوشتار حاضر با روش اسنادی در صدد پرداختن به مختصات و ویژگی‌های دنیای پساکروناست.

□ روش پژوهش

روش مورد استفاده در این تحقیق اسنادی است. در روش اسنادی که روشی کیفی است پژوهشگر تلاش می‌کند با استفاده نظام مند و منظم از داده‌های اسنادی به کشف، استخراج، طبقه بندی و ارزیابی مطالب مرتبط با موضوع پژوهش اقدام کند. استفاده از اصطلاح روش کتابخانه‌ای به جای روش اسنادی، کاملاً تقلیل‌گرایانه است. زیرا اولاً در روش اسنادی می‌توان از اسناد غیر کتابخانه‌ای بهره برد و ثانیاً تکنیک‌های متعددی در روش اسنادی به کار گرفته می‌شوند که بسیار روش‌مندتر از خواندن چند متن قابل دسترس در کتابخانه است. روش اسنادی روش مشترک پارادایم‌های مختلف روشی است؛ هرچند ریشه در سنت پارادایم تفسیری دارد. مفاهیم؛ نظریات درباره پدیده‌های اجتماعی در اسناد و متون بازتاب می‌یابد. روش اسنادی در نقد مکاتب و نظریه‌ها و همچنین، بسط مفاهیم و گزاره‌های اساسی نظریات استفاده می‌شود. روش اسنادی پژوهشگر را درگیر میدان نمی‌کند. مراحل پژوهش اسنادی عبارتند از ۱. انتخاب موضوع، تعیین اهداف و سؤالات، ۲. بررسی‌های اکتشافی و پیشینه پژوهش، ۳. انتخاب رویکرد نظری، ۴. گردآوری منابع، نمونه‌گیری و تکنیک‌های بررسی منابع؛ مرور نظام‌مند؛ طبقه بندی و جداول مفهومی، ۵. پردازش ارزیابی مجدد، نگارش و گزارش (جمع بندی و ارائه نقطه نظر)^۱.

۱. صادقی فسایی، سهیلا؛ عرفان منش، ایمان (۱۳۹۴). مبانی روش شناختی پژوهش اسنادی در علوم اجتماعی، راهبرد فرهنگ، شماره ۲۹.

□ طرح مسئله

غافل‌گیری اولیه کرونا و دست کم گرفتن این بیماری حتی از سوی کشورهای به اصطلاح توسعه یافته و جهان اولی موجب شد که کرونا تلفات و خساراتی سنگین در ابعادی جهانی برجا بگذارد. ابهام درباره آینده و اینکه رفتار این ویروس چگونه خواهد بود؛ به خصوص بعد از بازخیزی دوباره این ویروس در برخی کشورهای مدعی مهار آن؛ موجب شده است که ابعاد و تاثیرات این بیماری بسیار بیشتر از موارد مشابه گذشته مانند سارس و یا تب برفکی یا حتی آنفلوآنزا و آبله و وبا به چشم بیاید. اینکه تدابیر مبارزه و مهار کرونا تا چه حد برای مدیریت شرایط پس از کرونا موثر است، نکته درخور تاملی است. اما مسئله تحقیق حاضر ابهام و عدم قطعیت‌ها و تصورات نگران‌کننده درباره جهان پسا کروناست. هر چند برخی اساساً به جای جهان پسا کرونا از تعبیر جهان با کرونا سخن گفته؛ ریشه کنی آن را خوش‌بینانه تلقی می‌کنند.

□ هدف و ضرورت

شناسایی و معرفی ابعاد مختلف جهان و مناسبات انسانی پسا کرونا

□ سؤال اصلی

جهان پسا کرونا از منظر اندیشمندان دنیای حاضر چه مختصات و ویژگی‌هایی دارد و برآیند دیدگاه‌ها در این باره چه دلالت‌ها و بایسته‌هایی را مطرح می‌کند؟

□ انسان در وضعیت پسا کرونا

کرونا از یک منظر انسان‌مغرور و دچار توهم سلطه بر زمین و زمان را به نحو غیر قابل باوری تحقیر کرده است. انسان مدرن که در پی فناوری‌های نوین و ریشه کنی بسیاری از بیماری‌های واگیر دچار نوعی کبر و خودبزرگ بینی شده بود با چند گرم ویروس در بحرانی عمیق فرو رفته است. کسب و کارها به شدت آسیب دیده؛ رفت و آمدها دچار کاهش شده است. مراسم غم و شادی و هرگونه اجتماع انسانی ممنوع شده است. انسان پسا کرونا ممکن است قدری متواضع‌تر و واقع بینانه‌تر درباره توانایی‌هایش بیندیشد. انسان عصر کرونا دوباره دست به دامن خدا شد و اگرچه مناسک و آیین‌های دینی انسان تعطیل شد اما انسان‌ها در تنهایی خود؛ خدا را خواندند. انسان پسا کرونا ممکن است بیشتر قدر فرصت‌های انسان بودن خود را بداند. نعمت سلامت و امنیت جانی؛ نعمت با هم بودن؛ آیین‌ها و مناسک دینی؛ سفر و سیر در جهان در عصر پسا کرونا بیشتر قدر دانسته خواهد شد.

انسان‌ها در جریان استفاده از رسانه‌های ارتباطی و الکترونیکی، ارتباطات گسترده‌ای را از طریق تصاویر مجازی شکل داده‌اند. با این حال، تنهایی، در جهان پسا کرونا، تنهایی مطلق نیست تنهایی و در عین حال اشتراک در فضای مجازی، نوعی درهم تنیدگی حوزه عمومی و خصوصی است؛ به این معنا که همه جا خانه ما است و همه در خانه یکدیگر هستیم اما در عین حال، تنها هم هستیم.^۱

کرونا زیست انسانی را دچار چالش کرده است. برجسته شدن ارزش سلامت و امنیت جانی و مقدم شدن آن حتی بر مناسک دینی از یک سو و پر رنگ شدن تاثیرات متقابل انسان‌ها که به تعبیر سعدی اعضای یک پیکر هستند؛ بشر را به

^۱<https://www.irna.ir/news/83778782>

این اندیشه واداشته است که در برابر این تهدید مشترک که زبان و دین و فرهنگ و نژاد و فقر و غنا و سن و سال نمی‌شناسد چگونه به راه‌حل‌های همه با هم برای رهایی از این بلای جهانی متوسل شود.

بسیج قوای انسانی اعم از دکترها، پرستارها، رهبران سیاسی و شهروندان عادی که با تلاش شبانه روزی و با انعطاف‌پذیری، کارایی و رهبری برای مقابله با این بیماری قد علم کردند؛ ما را امیدوار می‌سازد که مردان و زنان در سرتاسر دنیا بتوانند بر این چالش بزرگ فائق آیند. با وجود به خطر افتادن امنیت جانی اما گزارش‌های محیط زیستی نشان می‌دهد در دوره کرونا محیط زیست انسانی سالم تر شده است. مرکز مطالعات بیولوژیک میشیگان، متشکل از یک تیم تحقیقاتی محیط زیست شامل بیش از پنجاه دانشمند در زمینه‌ی محیط زیست و بیماری‌های بیولوژیکی، نظر جالب دیگری دارند: "کرونا، حیات بیولوژیک سیاره زمین را متحول خواهد کرد". - کاهش بیش از ۲۰۰ میلیون متر مکعب گازهای گل‌خانه‌ای و دی‌اکسیدکربن، - پایین آمدن دمای کره‌ی زمین در آینده‌ی نزدیک، - حفظ بقای بیش از هفت صد گونه‌ی گیاهی و جانوری در صورت حفظ این وضعیت به مدت یک سال، - آسمان‌های آبی‌تر، - کاهش چند صد میلیون تن زباله‌ی پلاستیکی، - افزایش چشمگیر بهداشت عمومی، - اختصاص بودجه‌های هنگفت جهانی و احیای سندیکاها و مجامع بهداشت در سراسر جهان برای حفظ انسان، - بهره‌مندی عمومی تر کشورهای فقیر دنیا از بهداشت و آموزش، - در نهایت، باورپذیرتر بودن این دیدگاه که انسان مالک این سیاره نیست. تغییر این نگاه برای بقای نسل بشر حیاتی است. دانشمند ارشد این تیم تحقیقاتی، از کرونا به عنوان "یک تنفس عمیق" این سیاره نام برد؛ جایی که شاید حیات سیاره‌ی آبی به این اتفاق نیاز شدیدی داشت.^۱

انسان پسا کرونا

قطعاً مجازی شدن دنیای واقعی، به تنهایی انسان مدرن دامن خواهد زد. اما این تنهایی، تنهایی مطلق نیست. واقعیت این است که در جریان شکل‌گیری شبکه‌های ارتباطی و الکترونیکی، نوعی «اجتماع مجازی» شکل می‌گیرد که در این فضا، تا حدودی تنهایی انسان مدرن التیام می‌یابد؛ چراکه به نوعی این‌همانی با فضای بیرونی و واقعی آرامش بیشتری را به همراه می‌آورد.

البته دموکراسی‌های غربی در بحران‌های قبلی نیز برخی از آزادی‌ها را تا حدودی کاهش دادند. مثلاً به دنبال حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، قوانینی تصویب شد که سطح نظارت‌ها را بالا می‌برد، همین اتفاق در جریان حملات تروریستی در اروپا نیز رخ داد.

کرونا به عنوان صرفاً یک ویروس بیماری‌زا نمی‌تواند ایجادکننده تحول بزرگی در جامعه و تمدن بشری باشد، بلکه این فعالیت‌ها، برنامه‌ها و سبک زندگی‌ای که برای مقابله با کرونا به وجود می‌آید است که ایجادکننده روابط انسانی جدید است.

بهداشت جسم و روان که مهم‌ترین موهبت طبیعت خدا به ما انسان‌هاست چندان در محل دید و توجه و مراعات قرار نداشت، ولی با آمدن کرونا همه؛ چه بزرگ چه کوچک، چه دارا چه ندار، چه شرق عالم چه غرب عالم فهمیدند که هرگونه رابطه با دیگران داشتن ریسک‌های خودش را دارد، و گاهی ارزش توجه و مراعات آن قدر بالاست که بایست روزها در قرنطینه به سر برد و لب فرو بست و ایراد و خرده‌ای از کسی نگرفت و فقط منتظر یک معجزه پزشکی بود.

کرونا فرهنگ مراودات و تعاملات اجتماعی را تغییر می‌دهد. جمع‌های دوستانه کوچک‌تر می‌شود. حضور فیزیکی افراد جای خود را به تصاویر دیجیتال و مجازی می‌دهد. دلتنگی‌ها بیشتر می‌شود و آهسته آهسته این سیطره تلفن‌ها و دنیای اینترنت، جای خالی افراد و عزیزانمان را پر خواهد کرد. انسان، موجودی است که در طول فرہیختگی اجتماعی‌اش، نیاز به مراودات و ارتباطات حضوری و دیده شدن‌ها دارد. دنیای بعد از کرونا، شاید میزها و صندلی‌های بسیار خالی از حضور خواهند بود. ویروس کرونا، به ما یادآور می‌شود که سمت روشن تکنولوژی چقدر حیاتی است. شاید انسان پس از کرونا باید بیش از هر چیز وامدار تکنولوژی باشد. سیستم آموزش از سانی تغییر خواهد کرد. ویدئو کنفرانس‌ها و آموزش‌های تحت شبکه اینترنت، سرفصل تازه‌ای از آینده‌ی علم و آموزش است.

□ سیاست در وضعیت پسا کرونا

قدر مشترک سیاست پسا کرونا تقویت و احیای قدرت بلامنازع دولت‌ها؛ افزایش سیاست‌های رفاهی و بهداشتی و تقویت ارزش و منزلت امنیت جانی در سیاست دولت‌ها؛ تقویت گرایش‌های ملی‌گرایانه و کاهش روندهای جهانی شدن و جهانی‌سازی است.

تاکنون روندها به سمت ضعیف شدن هرچه بیشتر دولت‌ها گرایش داشت، اما این پاندمیک باعث شد که مردم و به ویژه بیماران بیش از گذشته به دولت‌ها نیاز پیدا کنند و احتمالاً تقویت نقش دولت‌ها و قدرتمند شدن نهادهای حاکمیت از اثرات کروناویروس خواهد بود.

در این دوره همه‌گیری کرونا، موجب شده است دولت به دلیل سلامت و امنیت مردمان مقررات محدود کننده‌ای را حاکم کند؛ اعمال قرنطینه خانگی، تعطیلی بسیاری از اماکن عمومی و بازارها، محدودیت تردد و مسافرت شهروندان، اجباری شدن بهره‌گیری از امکاناتی چون ماسک و دستکش چهره مقتدر دولت را برای شهروندان نشان داده است. چنین وجهی از دولت که سیاست اجبار خود را بر مبنای اصل سلامت مردم تنظیم کند در تاریخ معاصر کم سابقه است. همسویی مردم با حکومت بر سر چنین خواسته‌ای و نهادینه شدن احتمالی آن در صورت تداوم بحران کرونا به رشد فرهنگ شهروندی و مسئولیت پذیری و ایجاد زمینه اعتماد میان مردم با دولتی که دلسوز مردم است؛ کمک می‌کند و در بازسازی تصویر دولت نزد مردم تاثیرگذار است.

کرونا باعث افزایش انضباط شهری و انسجام بیشتر شهروندان در تهران و اکثر شهرها شده است. به طوری که همه با هم تصمیم به رعایت مجموعه‌ای از رفتارهای جدید شهروندی نظیر طرح فاصله‌گذاری و انجام فعالیت‌ها و رفتارهای خیرخواهانه اقتصادی گرفته‌اند که همه این‌ها گواه روزهای پرفروغ شهر در پسا کرونا است و نمی‌توان این تعداد نشانه مثبت را به تلخی تعبیر کرد.^۱

استیون والت استاد روابط بین‌الملل دانشگاه هاروارد: همه‌گیری موجب تقویت دولت و ملی‌گرایی می‌شود. دولت‌ها همگی تدابیر اضطراری در راستای مهار بحران اتخاذ خواهند کرد و بسیاری از آنها پس از پایان بحران تمایلی ندارند از اختیارات جدید خود صرف‌نظر کنند. بیماری کووید-۱۹ همچنین تغییر در وضعیت قدرت و نفوذ را از غرب تا شرق شتاب خواهد بخشید. کره جنوبی و سنگاپور به بهترین نحو واکنش نشان داده‌اند و چین نیز به‌رغم اشتباهات اولیه واکنش خوبی از خود نشان داده است. واکنش در اروپا و آمریکا به نسبت کند و بی‌برنامه بوده و به وجهه غرب لطمه زده است.^۲

^۱ <https://www.farsnews.ir/news/۱۳۹۹۰۱۲۷۰۰۰۳۱۵>

^۲ <https://www.entekhab.ir/fa/news/۵۴۰۷۲۳/>

سیاست پسا کرونا

طی چند ماه گذشته با تعطیلی یا کاهش ساعات کار ادارات، خدمات رسانی دولتی کمتر دچار وقفه شد. بنابراین باید از این تجربه درس گرفت و بوروکراسی‌های زائد را تا سرحد ممکن کاهش داد و اندازه دولت را همان‌طور که بارها بخش خصوصی و اقتصاددانان گفته‌اند، کوچک و چالاک کرد.

باید مقوله توسعه دولت الکترونیک را جدی گرفت. در این زمان مشخص شد که بسیاری از امور می‌تواند بر بستر دولت الکترونیک انجام شود و اساساً نیازی به مراجعات حضوری افراد وجود ندارد. در این شرایط اگر دولت الکترونیک به‌دقت معنا شود، روندهای اقتصادی نیز برای مردم و صاحبان کسب و کار تسهیل می‌شود. از منظر خارجی هم جهان پس از کرونا متفاوت از قبل است. مهم‌ترین نکته خارجی اینکه توازن قدرت در این دوره زمانی تغییر کرد.

هر چند در بحران کرونا، به قول هابرماس تصمیم‌گیری در شک و تردید و «ندانستن» انجام می‌شود اما این بحران شکل دهنده به وضعیت خاصی است که نقش دولت‌ها را برجسته‌تر می‌کند. نقش دولت‌ها فراتر از نقش آفرینی آن‌ها در بحران‌هایی چون شورش و ناامنی، جنگ، زلزله و سیل است.

هنری کسینجر: جهان بعد از ویروس کرونا هرگز همان‌گونه مانند قبل نخواهد بود و خسارت‌های ناشی از شیوع ویروس جدید کرونا ممکن است موقت باشد اما آشفتگی سیاسی و اقتصادی ناشی از آن ممکن است برای نسل‌های زیادی ادامه یابد. رهبران به طور «ملی» با بحران مقابله می‌کنند و با این ویروس سر و کار دارند اما اثرات مخرب این ویروس مرز نمی‌شناسد. «ملت‌ها با این عقیده و باور که دولت‌های آنها می‌توانند این فاجعه را پیش‌بینی و تأثیر آن را متوقف کنند، هم صدا هستند. اما زمانی که همه‌گیری «کووید-۱۹» به پایان برسد، بسیاری از نهادهای کشورها شکست خورده مشاهده می‌شوند.

□ روابط بین‌المللی در وضعیت پسا کرونا

افول جایگاه امریکا؛ رکود در اقتصاد جهانی؛ کاهش تقاضا و تنزل تجارت جهانی؛ تضعیف سازمان‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی؛ تقویت ملی‌گرایی و تغییر ماهیت تهدیدات به سمت تهدیدات بیولوژیک احتمالا مهم‌ترین سرفصل‌های جهان پسا کرونا خواهد بود. بحران در کوتاه مدت به جناح‌های مختلف در بحث بر سر راهبرد بزرگ غرب جان تازه خواهد بخشید. ملی‌گرایان و مخالفان جهانی‌شدن، طرفداران ستیز با چین، و حتی بین‌المللی‌گرایان لیبرال همگی شواهد و قرائنی دال بر فوریت دیدگاه‌هایشان پیدا خواهند کرد. با توجه به صدمه اقتصادی و فروپاشی اجتماعی که در شرف رخ دادن است، به سختی می‌توان چیزی جز گرایش قوی‌تر به سمت ملی‌گرایی، رقابت میان قدرت‌های بزرگ، گسست راهبردی، و امثال اینها را شاهد بود. با توجه به آسیب‌های اقتصادی و فروپاشی اجتماعی که در حال آشکار شدن است، دیدن چیزی جز تقویت حرکت به سمت ناسیونالیسم، رقابت در سطح قدرت‌های بزرگ، جدا شدن و عدم همکاری استراتژیک و موارد دیگر دشوار است.^۱

با نگاه به آینده روابط بین‌الملل، یک رویکرد همکاری‌تر و کمتر خصمانه در خدمت منافع همه کشورها خواهد بود. یک رویکرد یکپارچه با رویکردی هماهنگ و ساختار یافته از روش سنتی برای مقابله با مشکلات جهانی مؤثرتر خواهد بود. به این ترتیب، جامعه بین‌الملل در حال ساختن یک سیستم جدید است که بر پروژه‌های مختلف بهداشتی ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی متمرکز است. اتحاد منطقه‌ای کشورهای مختلف از توانایی قابل توجهی برای توانمند سازی یک کارزار جهانی به منظور کاهش احتمال بروز بحران سلامتی در آینده برخوردار است. با نگاهی به تاریخ، جامعه بین‌الملل اقدامات بسیاری را انجام داده است که علت مشترک همکاری است. سناریوی فوق بیانگر نیاز به اقدامات متنوع برای اطمینان از آینده نژاد سالم بشر است. ترکیبی منحصر به فرد از اقدامات یک جانبه، دو جانبه و چند جانبه می‌تواند جامعه جهانی را در دستیابی به جهانی بدون تاج کمک کند.^۲

به اعتقاد محسن جلیلود: بشر باید بین جان و نان یکی را برگزیند. از نظر وی جهان مدارا طلب‌تر خواهد شد. احتمال شورش‌هایی در گوشه و کنار دنیا هست.^۳

از نظر برخی جامعه‌شناسان؛ اصل زندگی انسان اهمیت بیشتری در آینده خواهد یافت. کرونا نشان داد اقتصاد جهان هنوز انسان محور است با همه پیشرفت‌های سخت‌افزاری. دنیا متوجه شد نیروهایی قوی‌تر از سلاح هسته‌ای وجود دارد که با کمترین هزینه می‌توانند بشر را از پا در بیاورند. تعریف جدیدی از جهان بینی ارائه خواهد شد. می‌توان از یک چرخش محتمل تمدنی، چرخش ضد میکروارگانیزیسمی، در دهه‌های آینده سخن گفت.

❖ جهان پسا کرونا از منظر اندیشمندان

– استفن والت: (دنیایی کمتر باز، کمتر شکوفا و کمتر آزاد)؛ همه‌گیری کرونا «دولت» (state) را قدرتمند و «ناسیونالیسم» (ملی‌گرایی) را بار دیگر نیرومند خواهد کرد. تمام انواع حاکمیت‌ها (governments) اقدامات فوری

^۱ <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

^۲ <https://publishing.globalcsrc.org/ojs/index.php/jbsee/article/view/1154/814> Page 460

^۳ <https://fa.shafaqna.com/news/929424/>

برای مدیریت بحران برخوانند گزید و بسیاری از آن‌ها پس از پایان بحران، تمایلی برای کنار گذاشتن این قدرت‌های تازه نخواهند داشت^۱.

– **نیکولاس برنز** استاد دانشکده حکمرانی کندی دانشگاه هاروارد و معاون سابق وزارت امور خارجه آمریکا در امور سیاسی می‌گوید: همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ بزرگ‌ترین بحران جهانی قرن حاضر است. این بحران از عمق و گستره عظیمی برخوردار است. بحران سلامت عمومی هر یک از ۷/۸ میلیارد انسان روی زمین را تهدید می‌کند. تأثیر بحران مالی و اقتصادی می‌تواند از تأثیر رکود بزرگ سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ فراتر برود. هر بحرانی به تنهایی می‌تواند به مثابه شوک بزرگی باشد که نظام بین‌المللی و موازنه قدرت را برای همیشه دستخوش تغییر می‌کند. امید می‌رود مردان و زنان در سرتاسر دنیا بر این چالش غیرعادی فائق آیند. تا به امروز، همکاری‌های بین‌المللی متأسفانه ناکافی بوده‌اند. اگر آمریکا و چین به‌عنوان قدرتمندترین کشورهای دنیا نتوانند جنگ لفظی بر سر اینکه چه کسی مسئول بحران است را کنار بگذارند و عملکرد مؤثرتری از خود نشان دهند، اعتبار هر دو کشور ممکن است به شدت خدشه‌دار شود. اگر اتحادیه اروپا نتواند کمک‌های هدمندتری به ۵۰۰ میلیون شهروند خود ارائه دهد، دولت‌های ملی ممکن است اختیارات بیشتری را در آینده از این اتحادیه پس بگیرند. در آمریکا، توانایی دولت فدرال در زمینه ارائه تدابیر کارآمد جهت ریشه‌کنی بحران بیش از هر چیز دیگری در خطر است^۲.

– **کوری شاک**: (آمریکا در آزمون رهبری شکست خورد) آمریکا به سبب منفعت طلبی محدود دولت آن و نیز ناتوانی مخربش، دیگر به عنوان رهبر بین‌المللی در نظر گرفته نخواهد شد. اگر سازمان‌های بین‌المللی اطلاعات بیشتری و فوری‌تری فراهم می‌کردند تا دولت‌ها زمان بیشتری را برای کسب آمادگی و هدایت منابع به سمت نیازها داشته باشند، تأثیرات جهانی این شیوع جهانی می‌توانست به شکل قابل توجهی کاهش یابد. واشنگتن در آزمون رهبری شکست خورد^۳.

– **جان آلن** رئیس اندیشکده بروکینگز، ژنرال چهار ستاره بازنشسته نیروی تفنگداران دریایی آمریکا، معتقد است: «فاتحان» بحران کووید-۱۹ به روال معمول تاریخ را خواهند نوشت. در هر صورت، این بحران ساختار قدرت بین‌المللی را به گونه‌ای غیرقابل تصور دستخوش تغییر خواهد کرد. بیماری کووید-۱۹ همچنان از فعالیت‌های اقتصادی می‌کاهد و تنش میان کشورها را افزایش می‌دهد^۴.

– **جوزف نای** استاد روابط بین‌الملل: راهبرد کفایت نمی‌کند. آمریکا حتی اگر در قامت یک قدرت بزرگ بر دیگران مسلط شود، باز هم نمی‌تواند به تنهایی امنیت خود را تأمین کند. در خصوص تهدیدات فراهشوری نظیر کووید-۱۹ و تغییرات آب و هوایی، سودای اعمال قدرت آمریکا بر دیگر کشورها به تنهایی کافی نیست. کسب اطلاع درباره اهمیت قدرت نزد دیگران نیز در راستای موفقیت نقش کلیدی ایفا می‌کند. هر کشوری منافع ملی خود را در اولویت قرار می‌دهد؛ سؤال مهمی که مطرح می‌شود این است که این منافع تا چه حد فراگیر یا محدود هستند. کووید-۱۹ نشان داد که ما قادر نیستیم راهبرد خود را با این دنیای جدید تطبیق دهیم^۵.

^۱. <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

^۲. <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

^۳. <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

^۴. <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

^۵. <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

روابط بین-المللی پسا کرونا

۱ استیون والت: آنچه تغییر نخواهد کرد ماهیت اصولاً متناقض سیاست‌ورزی در دنیاست. مصائب پیشین - از جمله همه‌گیری آنفلوآنزای سال‌های ۱۹۱۸ و ۱۹۱۹ - به رقابت میان قدرت‌های بزرگ پایان ندادند و عصر جدیدی از همکاری‌های جهانی را رقم نزدند. کووید-۱۹ نیز چنین پیامدی را رقم نخواهد زد. ما شاهد فاصله‌گیری بیشتر از فرآیند جهانی شدن خواهیم بود، زیرا شهروندان در راستای مراقبت از خویش نگاهشان به دولت‌های ملی خواهد بود و دولت‌ها و شرکت‌ها به دنبال کاستن از آسیب‌پذیری‌های آتی خواهند بود.

جوزف نای: بعید است بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ به یک نقطه عطف ژئوپلیتیکی تبدیل شود، اما آمریکا ممکن است با یکسری اشتباهات موجب این امر شود. نادیده گرفتن آراء اتحادها و نهادهای بین‌المللی می‌تواند یکی از این تصمیمات غلط باشد.^۱

کوری شاک معاون مدیر کل اندیشکده مؤسسه بین‌المللی مطالعات راهبردی: آمریکا دیگر یک رهبر بین‌المللی قلمداد نمی‌شود. دلیل آن منافع شخصی کوتاه‌بینانه و بی‌کفایتی دولت این کشور است. اگر سازمان‌های بین‌المللی اطلاعات بیشتر و به موقع‌تری ارائه می‌کردند و دولت‌ها فرصت می‌یافتند منابع را تهیه و به سمت حوزه‌های مورد نیاز هدایت کنند، تأثیرات جهانی این همه‌گیری به شدت کاهش می‌یافت. این همان کاری است که آمریکا می‌توانست صورت دهد و نشان دهد که علیرغم علاقه‌مندی به منافع خویش، تمرکزش صرفاً بر روی این مسئله نیست. وا شنگتن در آزمون رهبری بازنده شد و دنیا به واسطه این امر در وضعیت وخیم‌تری قرار گرفته است.

استیون والت استاد روابط بین‌الملل دانشگاه هاروارد: همه‌گیری موجب تقویت دولت و ملی‌گرایی می‌شود. دولت‌ها همگی تدابیر اضطراری در راستای مهار بحران اتخاذ خواهند کرد و بسیاری از آنها پس از پایان بحران تمایلی ندارند از اختیارات جدید خود صرف‌نظر کنند. بیماری کووید-۱۹ همچنین تغییر در وضعیت قدرت و نفوذ را از غرب تا شرق شتاب خواهد بخشید. کره جنوبی و سنگاپور به بهترین نحو واکنش نشان داده‌اند و چین نیز علیرغم اشتباهات اولیه واکنش خوبی از خود نشان داده است. واکنش در اروپا و آمریکا به نسبت کند و بی‌برنامه بوده و به وجه غرب لطمه زده است. (فاریس پالیسی)

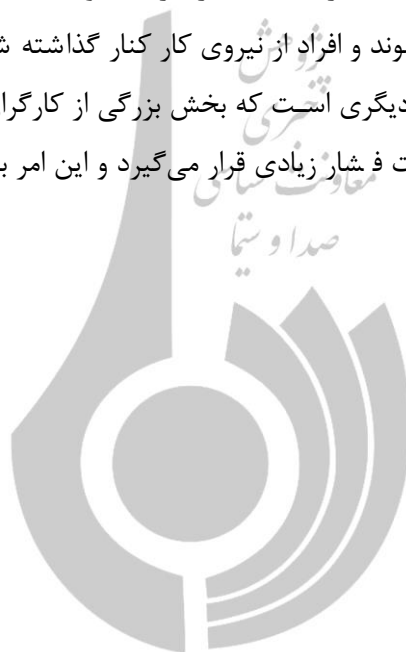
ریچارد هاس رئیس اندیشکده شورای روابط خارجی: مخالفت بیشتری با مهاجرت گسترده صورت خواهد گرفت؛ و تمایل یا تعهد کمتری نسبت به مقابله با مسائل منطقه‌ای یا جهانی (از جمله تغییرات اقلیمی) با توجه به نیاز استنباطی مبنی بر تخصیص منابع جهت احیای امور در داخل و مقابله با پیامدهای اقتصادی بحران مشاهده خواهد شد. بسیاری از کشورها در زمینه بهبودی به مشکل خواهند خورد و ضعف دولت و فروپاشی دولت‌ها حتی متداول‌تر خواهد شد.

^۱ <http://www.atnanews.ir/archives/294798/>

□ اقتصاد پسا کرونا

به باور **شانون کی**، **اونیل** سود کمتر، ولی ثبات بیشتر؛ اقتصاد پسا کرونا را توضیح می‌دهد که بیماری کووید-۱۹ به مبانی پایه تولید جهانی لطمه می‌زند. شرکت‌ها اکنون در خصوص زنجیره‌های تأمین چند مرحله‌ای و چندکشوری که امروزه بر بخش تولید مسلط هستند، تجدیدنظر کرده و از گستره آنها می‌کاهند. زنجیره‌های تأمین جهانی قبلاً به لحاظ اقتصادی و سیاسی به باد انتقاد گرفته شده‌اند. این امر به لحاظ اقتصادی به خاطر افزایش هزینه‌های نیروی کار در چین، جنگ تجاری دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا و پیشرفت‌ها در حوزه رباتیک، اتوماسیون و چاپگرهای سه‌بعدی و به لحاظ سیاسی به خاطر از دست رفتن استنباطی و واقعی مشاغل به ویژه در اقتصادهای تکامل یافته صورت گرفته است. کووید-۱۹ اکنون دیگر بسیاری از پیوندها را گسسته است؛ تعطیلی کارخانه‌ها در مناطق متأثر از بیماری موجب شده تا دیگر تولیدکنندگان - و همچنین بیمارستان‌ها، داروخانه‌ها، سوپرمارکت‌ها، و خرده‌فروشی‌ها - موجودی و محصولاتشان ته بکشد.^۱

جان آلن می‌گوید: در بلندمدت، همه‌گیری بیماری احتمالاً از ظرفیت تولیدی اقتصاد جهانی به میزان قابل توجهی می‌کاهد، به ویژه اگر کسب و کارها تعطیل شوند و افراد از نیروی کار کنار گذاشته شوند. این به خصوص خطری بزرگ برای کشورهای در حال توسعه و کشورهایی دیگری است که بخش بزرگی از کارگران به لحاظ اقتصادی آسیب‌پذیر را دارا هستند. نظام بین‌المللی به نوبه خود تحت فشار زیادی قرار می‌گیرد و این امر به بی‌ثباتی و کشمکش‌های گسترده در درون و در میان کشورها می‌انجامد.^۲

۱. <https://www.tabnak.ir/fa/news/967638/>

۲. <https://www.mashreghnews.ir/news/1055017/>

اقتصاد پسا کرونا

لوری گرت عضو ارشد سابق امور بهداشت جهانی در اندیشکده شورای روابط خارجی و برنده جایزه پولیتزر: آنچه به سیستم مالی و اقتصادی جهان یک شوک اساسی وارد کرد، تشخیص این موضوع بود که زنجیره های تأمین و شبکه های توزیع جهانی در برابر وقفه عمیقاً آسیب پذیرند. بنابراین، همه گیری ویروس کرونا نه تنها اثرات اقتصادی دیرپایی دارد، بلکه به تغییرات اساسی تری می انجامد.^۱

هنری کسینجر: باید تلاش کنیم تا زخم های اقتصاد جهانی را بهبود ببخشیم. رهبران جهانی درس های مهمی را از بحران مالی سال ۲۰۰۸ آموخته اند، اما بحران اقتصادی کنونی پیچیده تر است؛ انقباض ناشی از ویروس کرونا برخلاف هر چیزی که در تاریخ شناخته شده، در سرعت و مقیاس جهانی است. اقدامات لازم برای بهداشت عمومی مانند دوری از اجتماعات و تعطیلی مدارس و مشاغل در ایجاد مشکلات اقتصادی مؤثر است. همچنین برنامه ها باید به منظور جلوگیری از هرج و مرج و بهبود قریب الوقوع آسیب پذیرترین افراد جمعیت جهان باشند و سوم، پاسداری از اصول نظم جهانی لیبرال. (وال استریت ژورنال)

کرونا به گونه ای سیستم تولید، مصرف و توزیع کالا و خدمات را در جهان تحت تاثیر قرار داده که نظم اقتصادی کل را به هم زده است. ابعاد تاثیرات کرونا محدود به ابعاد سلامتی و درمانی زندگی هم نیست، تاثیراتی که این ویروس بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی زندگی می گذارد، بیش از تاثیری است که بر بُعد سلامتی و درمانی زندگی می گذارد.

اگرچه کشورهای ضعیف از نظر اقتصادی و سیاسی، ضعیف تر می شوند اما کشورهای با اقتصاد بزرگ تر، ضرر بسیار بیشتری خواهند دید و همین امر سبب می شود تا فاصله بین کشورهای در حال توسعه با کشورهای توسعه یافته کمتر شود. به نظر می رسد که در این بحران، اتحادیه اروپا بیشترین ضرر را ببیند.

جان الن (اندیشکده بروکینگز): این بحران ساختار قدرت بین المللی را به گونه ای غیر قابل تصور دستخوش تغییر خواهد کرد. بیماری کووید-۱۹ همچنان از فعالیت های اقتصادی می کاهد و تنش میان کشورها را افزایش می دهد. در بلندمدت، همه گیری بیماری احتمالاً از ظرفیت تولیدی اقتصاد جهانی به میزان قابل توجهی می کاهد، به ویژه اگر کسب و کارها تعطیل شوند و افراد از نیروی کار کنار گذاشته شوند. این به خصوص خطری بزرگ برای کشورهای در حال توسعه و کشورهایی دیگری است که بخش بزرگی از کارگران به لحاظ اقتصادی آسیب پذیر را دارا هستند. نظام بین المللی به نوبه خود تحت فشار زیادی قرار می گیرد و این امر به بی ثباتی و کشمکش های گسترده در درون و در میان کشورها می انجامد.

^۱<https://www.mashreghnews.ir/news/1055017>

□ فرهنگ و اجتماع پسا کرونا

به نظر می‌رسد فرهنگ پس از کرونا حاصل انزوا و تقویت فردیت انسان‌ها؛ سست شدن مناسبات و تعلقات رسمی و تقویت نسبی تعلقات خانوادگی است. البته حتی خانواده هم در پساکرونا دچار تحول و تغییر نقش خواهد شد. افزایش حضور انسان‌ها در فضای مجازی و کاهش جایگاه هویت‌های رسمی به نفع هویت‌های خرد و فردی؛ از انسجام جوامع خواهد کاست. طبیعتاً جدی‌تر شدن دنیای مجازی، بر حوزه سیاست و توسعه نیز اثرگذار خواهد بود؛ یکی از جدی‌ترین نموده‌های پیامد این امر می‌تواند در شکل‌گیری «افکار عمومی مجازی» باشد. واقعیت این است که افکار عمومی مجازی، ملاحظات افکار عمومی واقعی را ندارد و ممیزی را بر نمی‌تابد. این ویژگی‌ها باعث می‌شود تا حاکمان و سیاستگذاران بیش از گذشته نسبت به مطالباتی که در فضاهای مجازی طرح می‌شود، حساسیت نشان دهند.^۱

شاید پیش‌بینی **فوربس** به نحو جامعی تصویری از مناسبات و روابط انسان پساکرونا را ارائه کند:

۱- روابط و تعامل‌های بیشتر بدون تماس؛

۲- تقویت زیرساخت‌های دیجیتال؛

۳- نظارت بهتر با استفاده از IoT (اینترنت اشیاء) و Big Data

۴- توسعه داروی کووید ۱۹ با هوش مصنوعی: هرچه سریع‌تر بتوانیم یک داروی موثر و ایمن را برای درمان و واکسن برای جلوگیری از COVID-19 و ویروس‌های آینده ایجاد کرده و به کار گیریم، سریع‌تر از آن مه‌ار می‌شود. هوش مصنوعی شریک ایده آل در تولید دارو است زیرا می‌تواند تلاش‌های انسان را تسریع و تکمیل کند. واقعیت فعلی ما تلاش‌های آینده برای استقرار هوش مصنوعی را در توسعه مواد مخدر آگاه خواهد کرد.

۵- توسعه پزشکی از راه دور: برای مهار ترافیک در بیمارستان‌ها و سایر مطب پزشکان و مراقبت‌های بهداشتی، بسیاری از آنها در حال پیگیری و یا یادآوری بیماران خود هستند که می‌توانند از طریق فیلم مشاوره انجام دهند. به جای مراجعه به پزشک یا مرکز مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از راه دور خدمات بالینی را بدون مراجعه حضوری امکان پذیر می‌کند. برخی از ارائه دهندگان مراقبت‌های بهداشتی قبل از COVID-19 در این مورد کم‌رنگ شده بودند، اما اکنون علاقه افزایش یافته است که در بسیاری از زمینه‌ها، فاصله‌های اجتماعی آن‌را اجباری کرده است.

۶- خرید آنلاین بیشتر: اگرچه بسیاری از مشاغل وجود داشتند که احساس می‌کنند که خرید آنلاین آن‌ها را از بین برده‌اند.

۷- افزایش اعتماد به نفس روبات‌ها؛ روبات‌ها مستعد ابتلا به ویروس نیستند. چه از آنها برای تحویل مواد غذایی استفاده می‌شود و یا از ویتامین‌ها در یک سیستم بهداشتی استفاده می‌شود یا کارخانه را در حال کار نگه می‌دارد، شرکت‌ها متوجه می‌شوند که چگونه روبات‌ها امروز می‌توانند از ما حمایت کنند و نقش مهمی در دنیای پس از COVID-19 یا در طی یک بیماری همه گیر آینده ایفا کنند.

^۱<https://www.irna.ir/news/83778782>

۸- رویدادهای دیجیتالی: سازمان دهندگان و شرکت کنندگان در رویدادهای حضوری که مجبور به تغییر دیجیتالی بودند متوجه شدند جوانب مثبت و منفی هر دو وجود دارد. من پیش بینی می‌کنم که در حوادث ترکیبی که قسمت‌هایی از این رویداد به صورت حضوری رخ می‌دهد، و بقیه به صورت دیجیتالی متحول می‌شوند.^۱

یکی از ویژگی‌های دوران پساکرونا برعهده گرفتن بخش عمده‌ای از مشاغل عمومی توسط شبکه‌های ارتباطی و الکترونیکی است. در جهان پساکرونا، قسمت‌های مجازی زندگی، واقعی‌تر می‌شوند و مردم به آن عادت می‌کنند؛ به‌عنوان مثال مراکزی همچون بانک و پست و ... فعالیت‌های خود را بیشتر در قالب مجازی پیش خواهند برد.

به‌نظر می‌رسد که در جهان پساکرونا، چهره‌ها گم و احتمالاً شماره ملی‌ها برجسته می‌شوند و بیشتر مواجهه ما با اکانت‌ها خواهد بود. در جهان پساکرونا احتمال می‌رود انسان‌ها چندان شناخته شده نباشند حتی برای نظام‌های حقوقی هم، اکانت‌ها بیش از افراد و شخصیت حقیقی‌شان اهمیت خواهد یافت.^۲

کرونا در عرصه سیاست، اقتصاد و زیست‌بوم تمامی قدرت را به‌خود مشغول کرده است و دگرگونی‌های جهان را مدیریت می‌کند. کرونا سبب می‌شود تا تغییرات در حوزه اجتماعی نیز سرعت بیشتری گرفته و بشر به هویت‌های تک‌سرنشین دانش بنیان روی خواهد آورد. از این جهت است که هویت‌های تک‌سرنشین دانش بنیانی به‌وجود خواهد آمد که بیش از آن که به ملیت‌ها بیندیشد به رفاه و آسایش آدمی خواهد اندیشید. جهت‌گیری‌های زندگی بشر نیز مورد تغییر و تحول قرار می‌گیرد، به‌گونه‌ای که می‌توانیم بگوییم نظام زندگی شهری و سلامت بشر صرفاً مورد توجه قرار می‌گیرد و همه چیز بر پایه آن استوار می‌شود. ترویج خانه‌های هوشمند و بهره‌گیری از هوش مصنوعی و گسترش فروش اینترنتی به‌نحوی که تضمین‌کننده سلامت فردی باشد، رواج پیدا می‌کند.^۳

1. <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2020/04/03/9-future-predictions-for-a-post-coronavirus-world/#4b0e1f875410>

2. <https://www.irna.ir/news/83778782>

3. <http://www.armanemili.com/posts/25449>

فرهنگ و اجتماع در دوران پسا کرونا

تعاملات مجازی به ویژه کسب و کارهای اینترنتی تقویت خواهد شد و شغل‌های جدیدی در درون دنیای مجازی شکل خواهد گرفت. کسب و کارهای اینترنت محور در کشورهای در حال توسعه شدت و سرعت بیشتری خواهد گرفت.

- فراگیری آموزش و ارتباطات علمی مجازی
- گسترش دور نشست‌ها (وبینار)
- تقویت دولت الکترونیک
- افزایش نقش ربات‌ها
- شکل‌گیری دیپلماسی دور نشستی
- ارتقای منزلت فن‌آوری‌های دیجیتال

در جریان کرونا، شبکه‌های اجتماعی جریان اطلاع‌رسانی را به دست گرفتند و سیستم توزیع کالا به کمک اینترنت پیش رفت. در واقع نظام پخش کالا که بر بستر وب توسعه یافته بود، کارآمدی خود را نشان داد.

هورکس و همکارانش: کرونا، به طرز شگفت‌انگیزی میانگین مطالعه افراد سیاره را در یک‌سال افزایش خواهد داد. انسان‌های زیادی برای زنده ماندن مجبور به یادگیری و خواندن خواهند شد. هورکس معتقد است در یک‌سال، صنایع دستی و هنرهای مبتنی بر فرد، یک رنسانس تازه را تجربه خواهد کرد.

□ نتیجه‌گیری

در جمع بندی بحث دنیای پسا کرونا می‌توان گفت با اقتصاد و سیاست جهانی ضعیف شده‌ای روبرو خواهیم شد. افت تولید و تقاضای جهانی سرمایه‌داری و تجارت جهانی را به چالش گرفته است. اجتماعات انسانی در ابعاد مختلف کاری؛ دینی و اقتصادی برای مصلحت بالاتر سلامت به شدت کاهش یافته است. انسان عصر پسا کرونا تا به دنیای پیشاکرونا برگردد زمانی خواهد گذشت. اگرچه نمی‌توان از بازگشت دنیای پیشاکرونا سخن گفت، چرا که تهدیدات سلامت احتمالاً در قالب ویروس‌های جدیدی سر بر خواهد آورد. سلامت و بهداشت تا مدت‌ها مسئله اول بشر خواهد بود. این امر به اموری که نیازهای اولیه و مهم بشر محسوب نمی‌شود سایه خواهد انداخت. کشورها به سمت سیاست‌های ملی و نه بین‌المللی گرایش خواهند یافت. مسافرت‌های جهانی و گردشگری کاهش می‌یابد و جهانی سازی روندی معکوس پیدا می‌کند. البته شاید بتوان گفت جهانی شدن و جهانی سازی در فضای مجازی تداوم یافته و حتی گسترش بیشتری و شتابان‌تری خواهد یافت. کار اداری و آموزشی و تجاری در قالب وب تقویت خواهد شد و این بسیاری از کسب و کارها را دچار از مد افتادگی خواهد کرد. اولاً فارغ از نگاه جهانی، به نظر می‌رسد در کشور خودمان (ایران)، فعالیت‌های عمومی دولت به صورت هدفمند به سمت مردمی‌تر شدن سوق پیدا می‌کند و عملاً نقش گروه‌های مردمی در کمک به دولت تقویت خواهد شد. همان‌گونه که در مهار کرونا، بخش زیادی از فعالیت‌های عمومی و خدماتی توسط گروه‌های مردمی، بسیج و گروه‌های جهادی به انجام رسید. ثانیاً ایران به دلیل اعمال سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، زودتر از سایر کشورها

به سمت الگوی نگاه به داخل و سیاست «اقتصاد مقاوم و غیر وابسته» حرکت کرده است که به احتمال زیاد به نسبت سایر کشورها می‌تواند با سرعت بیشتری بازسازی اقتصادی را به انجام برساند و از بسیاری کشورها پیشی گیرد.^۱

---

^۱. روزنامه آرمان ملی، ۱۳۹۹/۱/۲۰.